

Samen kunnen we meer, toch?

De invloed van andere leerlingen op het prestatievermogen van een individu

‘Met zijn tweeën kun je meer bereiken dan alleen’. Vaak gaat dit gezegde op. Echter niet in alle gevallen leidt de aanwezigheid van anderen tot betere prestaties van een individu. De in dit artikel beschreven praktijksituatie is fictief maar staat symbool voor de talloze onderwijsleersituaties waarin kinderen (on-)bedoeld en (on-)bewust in de spotlights worden geplaatst. In het bewegingsonderwijs komen deze momenten met name voor bij het beoordelen van prestaties of bij het bepalen van de vorderingen van de leerlingen. Didactisch wordt hier bewust een arrangement georganiseerd waarin op een overzichtelijke en effectieve wijze het beoordelen kan plaatsvinden. Echter als we kijken vanuit het gezichtspunt van de leerling en met name in zijn streven naar een optimale uitvoering kunnen we kanttekeningen plaatsen bij deze (didactische) keus. In dit artikel willen we stilstaan bij het effect van deze vaak onbedoelde en onbewust opgelegde externe druk. Ook zullen concrete voorstellen geboden worden om tot onderwijsleerarrangementen te komen waarin leerlingen individueel tot optimale prestaties kunnen komen.

Door: Sebastiaan Platvoet & Johan Cobussen

Het voorbeeld

H...De docent positioneert zich achter de kast en legt zijn agenda keurig voor zich neer. Met grote zorgvuldigheid wordt de pagina opengeslagen met daarop de namen van klas 2HB. Vanaf de bank klinken wat zenuwachtige kreten en wrijven een aantal leerlingen de zweethanden droog op de bovenbenen. Als de docent zijn leesbril opzet wordt het stil... De eerste vijf leerlingen van de klassenlijst mogen klaar gaan staan bij de pion. Op de drie-meter aanvalslijn van het volleybalveld staat de trampoline met daarachter een kast in de breedte en een dikke mat. De hulpverlener staat in positie en krijgt nog een laatste instructie van de docent. Dan noemt de docent de eerste naam: ‘Lucas’. De pen in de hand van de docent nadert het hokje achter zijn naam. Lucas staat klaar tussen de pionnen. Zijn klasgenoten kijken geïnteresseerd vanaf de bank en de vier wachtenden frunniken aan hun kleren en maken zich op voor hun sprong... Lucas ziet in de verte de kast, zijn hartslag gaat omhoog en hij krijgt een rare kriebel in zijn buik. Hij ziet de blikken van zijn klasgenoten en het bemoedigende knikje van de docent. ‘Toe maar...’ Terwijl hij zijn eerste passen zet focust hij zich op de trampoline, verhoogt het tempo en oriënteert zich al op de kast. In een flits komen de laatste oefensprongen nog even voorbij en in zijn ooghoek ziet hij dat de hulpverlener zijn armen naar hem uitstrekt...

...Vlak voordat hij in de trampoline springt ziet hij dat deze net niet helemaal recht staat en in plaats van een krachtige afzet, verstijft Lucas en landt hij na een korte steun op de handen met de knieën op de kast... ‘Jammer Lucas, tweede poging’ zegt de docent. ‘Probeer je hakken feller op te schoppen’ voegt hij nog toe. In het vak achter de naam Lucas verschijnt een eerste aanzet tot cijfer 5. Met een dribbelpasje sluit Lucas aan bij de wachtende leerlingen. Lucas baalt. Tijdens het oefenen in de voorgaande lessen ging het toch beter? En wat zullen mijn klasgenoten nu wel niet van mij denken? ...

Sociale facilitatie

In het bovenstaande voorbeeld verslechtert de prestatie van de leerling ten opzichte van zijn eerdere pogingen in de oefentijd. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in de sociale-facilitatietheorie van Zajonc (1965). Deze theorie maakt duidelijk dat de aanwezigheid van anderen een soort opwinding teweegbrengt. Deze opwinding komt voort uit het feit dat je niet weet hoe anderen op jouw gedragingen zullen reageren (Van Dijk & Knippenberg, 2007). De opwinding, in de sportpsychologie arousal genoemd, zorgt volgens Zajonc ervoor dat we geneigd zijn om een dominante respons te vertonen. Die dominante respons kan van persoon tot persoon en van situatie tot situatie verschillen. Veelal zal iemand taken die hij goed beheerst of makkelijk vindt in aanwezigheid van anderen beter uitvoeren dan wanneer hij dit zonder anderen doet. Echter moeilijke taken of meer onbekende taken leiden in aanwezigheid van anderen juist vaak tot een slechtere prestatie. Dit effect is al op veel plekken gerepliceerd, zoals op de werkplek en in drukke omgevingen. Ook hardlopers moet het bekend voorkomen; tijdens wedstrijden loop je vaak sneller/harder dan wanneer je in je eentje bezig bent met je bosloopje. En ook bij tennisspelers komt sociale facilitatie voor; de beginner speelt het liefste op een baantje achteraf terwijl de topspeler bij voorkeur speelt op baan 1 in het zicht van zoveel mogelijk toeschouwers.

In de literatuur zijn drie verklaringen te vinden voor sociale facilitatie:

- 1 door de instinctieve reactie op de aanwezigheid van anderen (soort van zelfbescherming, survival of the fittest, ook bij kakkerlakken is sociale facilitatie aangetoond)

Figuur 1. De sociale-facilitatietheorie

- de angst voor evaluatie (jij moet het gevoel hebben dan anderen ook daadwerkelijk op je letten en jou beoordelen, anders treedt sociale facilitatie niet op)
- de afleiding die optreedt door aanwezigheid van anderen (je wilt je taak uitvoeren maar je bent tegelijkertijd ook bezig met de andere mensen in je omgeving wat spanning veroorzaakt) (Van Dijk en Knippenberg, 2007).

Meer en meer onderzoek heeft aangetoond dat alle drie de verklaringen mogelijke oorzaken zijn van het feit dat mensen in aanwezigheid van anderen soms beter gaan presteren en soms slechter (Guerin, 1993). De invloed van een groep op het individu is nog groter als de normen die een groep hanteert het gedrag sturen in bepaalde situaties.

Handvatten voor de praktijk

Een belangrijke vraag die jij je als docent wilt stellen is hoe jij het vaardigheidsniveau van je leerlingen vaststelt.

Vind je dat het niveau vastgesteld kan worden ongeacht de omgeving waarin het uitvoeren van de vaardigheid plaatsvindt?

Zoals beschreven is reeds aangetoond dat de omgeving (arousal) en de wijze waarop een leerling hiermee omgaat invloed heeft op de prestatie. Het zijn, ook in de lessen bewegen en sport, mentale vaardigheden die bepalend kunnen zijn voor het presteren van leerlingen. Een essentiële vraag die een vaksectie vervolgens dient te stellen is:

Wil je het vaardigheidsniveau vaststellen of beoordelen in een sport specifieke setting, zoals dit bijvoorbeeld bij een turnwedstrijd gebeurt of in een specifieke onderwijssetting? Doe je dit door jezelf te positioneren als een jurylid of sta je letterlijk en figuurlijk aan de zijde van de leerling?

In beide gevallen is het van belang om methodisch, didactisch en pedagogisch het juiste klimaat te creëren waarin prestatieverbetering als dominante respons bevorderd wordt.

In dit deel volgt een aantal voorstellen om leerlingen mogelijkheden te bieden optimale prestaties te leveren in de lessen Bewegen en Sport op school.

- Laat leerlingen reeds in een vroeg stadium kennismaken en ervaring opdoen met de onderwijsleersituatie waarin uiteindelijk het vaardigheidsniveau gemeten of beoordeeld wordt. Als docent zorg je ervoor dat je in je methodische opbouw meerdere malen arrangementen gebruikt die overeenkomen met de uiteindelijke toetsvorm. Als een leerling in een eerder stadium succesvol is geweest geeft dit vertrouwen voor komende pogingen.
- Bied meerdere eindniveaus aan afgestemd op het startniveau van de leerling. Je houdt als docent rekening met de verschillen in de te verwachten begin- en eindniveaus binnen een klas. Probeer vervolgens op verschillende niveaus een haalbaar vaardigheidsniveau te formuleren waarbij de leerling kans heeft op succes. Dit hangt nauw samen met het creëren van een taakgeoriënteerd klimaat (mastery oriented). In een taakgeoriënteerd klimaat kijken leerlingen vooral naar de eigen mogelijkheden en het presteren. Daar tegenover staat een egogeoriënteerd klimaat. Hierin zijn leerlingen vooral bezig om elkaars prestaties te vergelijken en vervolgens daar hun competentieniveau aan ophangen. Een taakgeoriënteerd klimaat kun je onder andere stimuleren door een beoordeling niet primair te geven op basis van absolute waarden (in klas 2 moet je 1.40 springen voor een zes) maar op basis van individuele vooruitgang (ik sprong 1.30 in klas 1, mijn doel is om 1.40 te springen in klas 2). Ook in verband met verschillen in rijping is dit een veel rechtvaardiger systeem.
- Maak leerlingen mede verantwoordelijk voor het leerproces. Laat leerlingen persoonlijke doelen stellen (op basis van eerder vastgestelde vaardigheidsniveaus) en laat ze gedurende een periode toewerken naar dit doel. Betrek tijdens het leerproces medeleerlingen. Dit kun je onder andere doen door leerlingen onderling te stimuleren te gaan coachen en feedback te geven en ze te laten participeren in het beoordelen van elkaars vaardigheid. Hierdoor creëer je een veilige sfeer waarin de leerling de aanwezigheid van anderen niet als bedreigend maar als ondersteunend zal ervaren.
- Organiseer de toetsmomenten bij voorkeur niet centraal of aan het einde van de les. Door het toetsmoment te plaatsen aan het eind van de les en als hoofdthema te positioneren werk je naar, in dit geval, een ongewilde climax toe. Probeer de arrangementen waarin leerlingen zelfstandig aan het oefenen zijn vloeiend om te zetten in een toetsmoment. Organiseer indien mogelijk de toetsmomenten tegenover een andere laagdrempelige activiteit in een ander deel van de zaal. Bij voorkeur in een belevingskern.

Referenties

- Guerin, B. (1993). *Social facilitation*. Cambridge: Cambridge University Press
- Van Dijk, E. & Knippenberg, D. 'Groepsgegedrag'. In R. Vonk, *Sociale psychologie*, (pp 471 -509). Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff
- Zajonc, R.B. 'Social facilitation'. *Science*, 149, 269-274

Sebastiaan Platvoet is teamleider van het expertiseteam talent, onderdeel van HAN Sport & Bewegen. Tevens is hij docent sportpsychologie.

Johan Cobussen is docent op de HAN ALO / HAN Sport & Bewegen ◀

Contact:

sebastiaan.platvoet@han.nl